

La “Catedral del mar” i el dret a la Catalunya medieval

written by Joan Fonollosa | 22 d'octubre de 2018

TV3 ha emès fa unes setmanes la sèrie *La Catedral del Mar*, basada en la novel·la del mateix títol, que pretén fer un retrat, jo crec que més aviat negatiu, de la Catalunya del segle XIV. Més enllà de la qualitat literària de la novel·la i de l'adaptació televisiva, hi ha almenys dos episodis que demostren el profund desconeixement que té l'autor del dret català medieval.

El primer episodi ocorre en el primer capítol i, de fet, condiona tota la trama. El senyor feudal del lloc es presenta a la celebració de les noces d'uns pagesos i, en virtut del dret de cuixa, viola la núvia de manera brutal; a continuació, per evitar que li aparegui un fill bord com a possible fruit de l'acte, obliga el nuvi a consumir immediatament el matrimoni, la qual cosa consisteix, de fet, en una segona violació.

És molt dubtós que una cosa així pogués passar a Catalunya, i menys el segle XIV, quan ja hi havia una tradició jurídica d'almenys quatre segles. Encara que, especialment a la Catalunya Vella –els fets passen a Navarcles, al Bages–, els senyors tenien molts drets sobre la terra i els seus serfs (que es consideraven lligats a la terra) i que certament hi va haver molts abusos, no és gens clar que una cosa així fos possible, perquè el concepte de “senyor” anava lligat al de “noble” i per tant amb un deure d'exemplaritat envers els vassalls. De fet, molts autors dubten que existís mai a Catalunya cap mena de dret de cuixa, i menys amb la brutalitat que es presenta i encara menys que subsistís fins al segle XIV.

El segon episodi és encara més clar i ocorre al capítol cinquè

de la sèrie, si no ho recordo malament. L'Arnau Estanyol, el protagonista, ha de jutjar en un plet entre un barquer que descarregava un vaixell i el propietari de la càrrega perduda perquè un cop de mar havia tombat la barca. El propietari reclama el valor de la mercaderia perduda i, malgrat que el barquer afirma que va ser un accident, l'Arnau es veu obligat a condemnar-lo a indemnitzar el propietari; com que els béns del barquer no són prou per pagar-ho, l'empresona i li confisca la casa amb tot el que hi ha a dins, condemnant així a la misèria el barquer i la seva família. "És la llei", diu com a tota justificació; de fet, l'expressió "ho diu la llei" es repeteix un grapat de vegades al llarg de tota la història per justificar un munt de coses diferents. La sentència contra el barquer és tan manifestament injusta que el mateix Arnau decideix pagar de la seva butxaca l'import reclamat, deixant-lo així lliure de tota càrrega.

Això és exactament el contrari de la tradició jurídica catalana vigent fins al 1714. És, en canvi, exactament la tradició jurídica castellana que ens ha estat imposada d'aleshores ençà. Si hi ha un concepte en què totes les lleis i Constitucions catalanes insisteixen a parlar de la justícia és precisament que "la llei no és el dret, sinó en tot cas una assenyada expressió del dret". Per això, els jutges han de jutjar "segons veritat abans que segons llei", atenent-se "a la naturalesa de les coses i al seny natural" i per això "en interès de la justícia preval el dret sobre l'observança de la Llei".

Aquest concepte va arribar al punt que el 1630 es va debatre a les Corts de Barcelona una proposta per derogar totes les lleis aleshores vigents, prohibir fer-ne de noves i que totes les qüestions que s'esdevinguessin en l'avenir fossin dictades pels jutges segons el seny natural. La proposta va ser rebutjada per innecessària, ja que "quan la llei esdevé injusta no s'ha d'aplicar" i cap jutge no pot imposar-la a ningú.

En el cas de la novel·la, la naturalesa de les coses és que va ser un accident –cosa que el barquer argumenta i ningú no li ho discuteix–, i no és imputable a la imperícia, ni a la imprudència, ni a la negligència; per tant el seny natural diu clarament que el barquer no n'és responsable. Crida l'atenció, d'altra banda, que en aquest episodi no aparegui per enlloc el gremi de barquers –com sí que ho fa en altres moments de la novel·la el gremi de bastaixos– que lògicament hauria de defensar i protegir el seu agremiat i, potser, disposar de fons per a alguna mena d'assegurança o similar.

Aquest cas té una clara correlació amb la situació que vivim avui. El concepte que Catalunya no té dret a decidir el seu futur perquè ho diu “la llei” (la Constitució, en aquest cas) és una aplicació del concepte castellà de la llei: *La Ley es lo que dice el Rey* i ningú no té dret a desobeir-la. I per garantir-ho els jutges són, en el millor dels casos, una mena de robots deshumanitzats que només miren la lletra, prescindeixen del dret i ignoren el seny natural. Això, és clar, mentre no hi hagi interessos superiors –*la unidad de España*, per exemple– que els autoritzin a fer barbaritats que no s'aguanten per enlloc.

En canvi, en la nostra tradició jurídica, la llei és, abans de tot, un pacte entre el poble i el rei (el poble i l'estat en versió moderna) que fixa per escrit allò que el costum ha convertit en dret; i per això quan la lletra de la llei no s'ajusta a la justícia, simplement s'ignora, per la intervenció d'uns jutges “experts i pràctics” i sobretot assenyats: un concepte, entre molts altres, que caldrà recuperar.

Hi ha molta feina a fer quan la República sigui operativa.